

Jan Steyaert & Carla Verheijen

Hoofdstuk 8 - De participatiestad

De burger als partner

1. Inleiding

Begrippen zijn als aandelen. Soms stijgt hun waarde en worden ze frequenter gebruikt, dan weer dalen ze op de 'woordenbeurs' en heeft niemand het er nog over. Op basis van een eenvoudige telling zou je beurskoersen van begrippen kunnen samenstellen, aan de hand van de frequentie waarmee een begrip in kranten en beleidsdocumenten gebruikt wordt. Net als bij aandelen is het weinig voorspelbaar hoe de waarde van een begrip zich in de toekomst zal ontwikkelen. "De waarde van deze belegging kan fluctueren. Resultaten uit het verleden bieden geen garantie voor de toekomst."

Participatie is zo'n begrip waarvan we de afgelopen jaren de waarde hebben zien stijgen. In Eindhoven staat het begrip relatief centraal in het coalitieakkoord van het huidige college van burgemeester en wethouders. Met name waar het gaat om stadsdeelgericht werken en instrumenten als de buurtthermometer en stadsdeelplannen. Eén wethouder heeft het thema 'burgerparticipatie en stadsdeelgericht werken' expliciet in de portefeuille.

Ook in de vorige raadsperiode was participatie een belangrijk begrip. Kerndocument daarin is het handvest burgerparticipatie (december 2005). Daarin wordt burgerparticipatie omschreven als "alles wat bewoners en ondernemers vrijwillig ondernemen, individueel of in groepsverband, om de leefbaarheid en veiligheid van de stad, wijk of buurt te verbeteren, zowel onafhankelijk, als in samenwerking met overheid, instellingen en bedrijven." Tevens was het begrip leidend in de sociale agenda van de gemeente (januari 2003). Die agenda kreeg zelfs de titel mee 'Visie op preventie en participatie'. Participatie gaat daar over "mensen in staat stellen tot het volwaardig participeren in de samenleving".

Op rijksniveau is participatie een kernbegrip van het beleid van de regeringen Balkenende. In het hoofdlijnenakkoord van het kabinet Balkenende II wordt participatie gekoppeld aan de hoge ambities van de regering. "Om dit te realiseren moet iedereen meedoen. Met werk, met vrijwilligersactiviteiten, in het verenigingsleven, op school en in de buurt. Meedoen betekent niet alles van een ander of van de overheid verwachten, maar zelf verantwoordelijkheid nemen. De overheid heeft te lang gedacht dat door steeds meer regels te maken Nederland er beter voor komt te staan. Dat blijkt echter niet te werken. Mensen kunnen veel zelf, als zij daarvoor de vrijheid krijgen: als ondernemer, als werknemer, als docent, agent, verpleger of opvoeder. En als kiezer." (Hoofdlijnenakkoord Balkenende II).

De oproep van Balkenende staat niet alleen. De boodschap van participatie weerklinkt in de

westerse wereld, al zijn de gebruikte termen wel eens anders (zo heeft Vlaanderen het vooral over 'de actieve welvaartstaat', en heeft Blair het wel gehad over 'the stakeholder society'). Kern van de boodschap is steeds dat er nieuwe verdelingen gezocht worden tussen de verantwoordelijkheden van overheid, burger en markt.

Overheid en publieke dienstverleners nodigen de burger steeds explicieter uit tot participatie, tot deelnemen, tot partnerschap. Dat kan worden opgevat als een vorm van bescheidenheid vanuit die overheid en publieke dienstverleners. Ze onderschrijven de doelstellingen van burgers voor een veiligere of gezondere of socialere of wat dan ook samenleving, maar geven meteen aan die doelstelling niet alleen te kunnen realiseren, zonder participatie van die burgers. Op die manier kan het beroep op participatie van burgers opgevat worden als een vorm van bescheidenheid over eigen kunnen.

Het duidelijkste is die opstelling te zien op het terrein van de gezondheid. De stijging van de levensverwachting tijdens de afgelopen eeuw, van ruim 50 jaar naar ruim 80 jaar, is een belangrijke verwezenlijking. Maar vanuit de geneeskunde komt steeds sterker het signaal dat die hogere levensverwachting niet houdbaar is zonder de participatie van de burger en een gezonde levensstijl. In de Verenigde Staten zou overgewicht al leiden tot een daling van de gemiddelde levensverwachting. Gezond(er) leven is niet meer hoofdzakelijk een zaak van gezondheidszorg, maar van meer bewegen, minder roken, minder drinken en gezonder gewicht. Van inspanningen van de burger zelf dus.

Maar ook op andere terreinen zien we deze koppeling tussen oproepen tot participatie en bescheidenheid over eigen kunnen. De politie wil best haar steentje bijdragen aan een veilige samenleving, maar vraagt de burger ook zijn of haar deel te doen. Die oproep zit in bijvoorbeeld het politiekeurmerk veilig wonen of de campagne 'Auto op slot, buit eruit'. Verkeersbeleid steunt ook steeds meer op gedragsbeïnvloeding van de burger c.q. chauffeur. De winst die te behalen is door veiligere wegen en betere auto's, hebben we nu wel gerealiseerd, maar op het vlak van rijgedrag is nog veel winst te behalen inzake verkeersveiligheid. Dus wordt gewerkt aan snelheid, afstand houden, niet met alcohol achter het stuur...

Er is sprake van een verdere modernisering van de taakverdeling tussen burger enerzijds en overheid en publieke dienstverleners anderzijds. De overdracht van taken van burgers naar overheid, zoals beschreven in 'zorg en de staat' (de Swaan, 1988), ondervindt weerstand. De burger wordt aangesproken om niet langer zich steeds meer als klant te verhouden tot de overheid en publieke dienstverleners, maar zich tot deze ook te verhouden als co-producent.

De burger heeft altijd al een meervoudige relatie tot de overheid gehad. Tops en Zouridis onderscheiden vier mogelijke relaties tussen overheid en burgers (Tops & Zouridis, 1996). Zo is er de aanbieder-klant relatie waarbij de burger klant is, gebruiker van diensten en producten van de overheid. Er is de overheid-onderdaan relatie, met de burger als onderdaan, dus met een hiërarchische verhouding en de burger als ondergeschikte partij. Er is de kiezer-gekozene relatie, met de burger die bij verkiezingen een stem uitbrengt en een bestuur dat gekozen is. En ten slotte onderscheiden zij de besluitvormings- en participatierelatie, met de burger als mede-vormgever van beleid, via betrokkenheid bij beleids- en besluitvormingsprocessen.

In de relaties aanbieder-klant en overheid-onderdaan is nauwelijks sprake van participatie. In de relatie kiezer-gekozene en besluitvormings- en participatierelatie daarentegen is er wel sprake van participatie, van een actieve burger als noodzakelijke voorwaarde voor een vitale (lokale) democratie. Ons inziens omvat de huidige populariteit van het participatiebegrip nog een aanvullende relatie tussen burgers en overheid, waarbij co-productie centraal staat. Die blijft dan niet beperkt tot betrokkenheid bij beleids- en besluitvormingsprocessen (zoals bij Tops & Zouridis 1996), maar wordt uitgebreid naar de uitvoering van dat beleid. Zo wordt van de burger niet alleen verwacht dat hij participeert op het vlak van onderwijs door lid te zijn van de medezeggenschapsraad of ouderraad (besluitvormings- en participatierelatie), maar ook dat hij co-producent is van het pedagogische project van de school door zich in te zetten als voorlees-ouder of klaar-over die de kinderen veilig de straat helpt oversteken (co-producent relatie).

In deze tekst staan de twee laatstgenoemde vormen van participatie centraal: de burger als kiezer en als co-producent. We staan stil bij de verhoogde aandacht voor participatie door de ontwikkelingen op drie terreinen te beschrijven: politieke participatie, vrijwilligerswerk en leefbaarheid in wijk en stad. Telkens trachten we de internationale en landelijke discussie te vertalen naar de Eindhovense situatie. Uiteraard zijn er nog vele andere vormen van participatie, zoals sportparticipatie, cultuurparticipatie en niet te vergeten arbeidsparticipatie. Dit artikel beperkt zich tot de min of meer vrijwillige vormen van participatie, waarbij de relatie met de overheid in het geding is. Andere vormen van participatie (zoals op de arbeidsmarkt) en de vraag of die concurreren met bijvoorbeeld vrijwilligerswerk, komen niet aan bod (de Beer, 2005). De tekst sluit af met een aantal algemene observaties en beleidssuggesties.

2. Politieke participatie

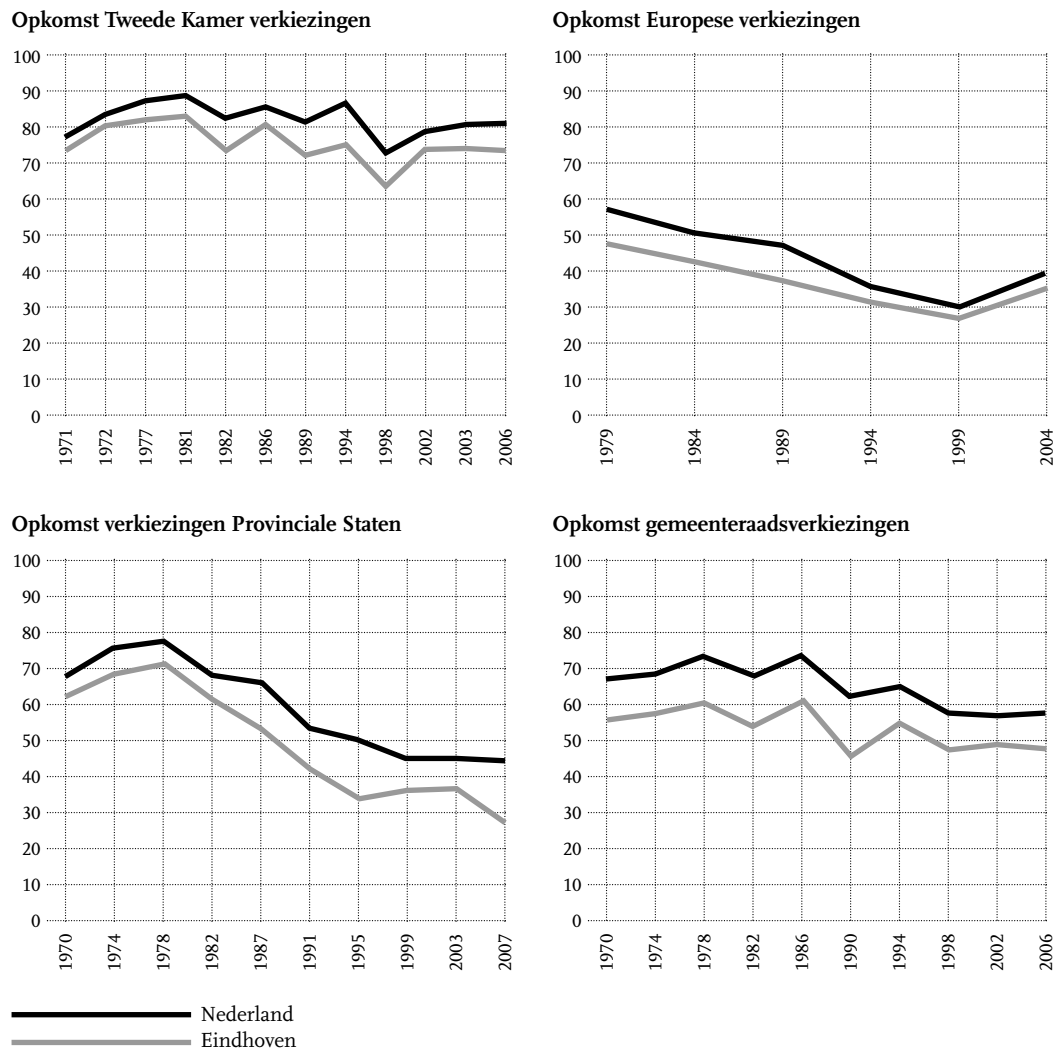
In de internationale discussie over participatie (en het tegenovergestelde, de erosie van betrokkenheid op de samenleving) zijn er twee telkens opnieuw gebruikte indicatoren: lidmaatschap van politieke partijen en deelname aan verkiezingen. Verkiezingen volgen elkaar met enige regelmaat op (gemiddeld een keer per jaar), waardoor het recht om op die manier deel te nemen aan de democratische samenleving snel het karakter van een evidentie gaat krijgen. Dat is onte-recht, zodra je gaat vergelijken in ruimte of tijd; de mogelijkheden tot deelname aan de democratische samenleving zijn nergens en nooit eerder zo groot geweest als hier en nu.

Sinds de afschaffing van de opkomstplicht in 1970 is er echter een dalende verkiezingsopkomst (cijfers¹ zie bijlage 1). Dat is, in combinatie met een halvering van het aantal leden van politieke partijen, een doorn in het oog van wie zich bekommert om het 'democratisch tekort' van onze samenleving. Niet alleen de absolute daling zorgt voor bezorgdheid, ook de verdeling daarvan. Met name bij laaggeschoolden en allochtonen ligt de opkomst laag, al lijkt er de laatste verkiezingen een stijging te zijn van het aantal deelnemende allochtonen.

¹ Alle in deze tekst gebruikte cijfers zijn afkomstig van bureau Beleidsinformatie en Onderzoek (BiO) van gemeente Eindhoven, tenzij anders vermeld. Meer informatie is te vinden op www.eindhoven.nl, bij trefwoord 'stad in beeld', 'Eindhoven in cijfers'.

Figuur 1. Opkomst bij verkiezingen

Bron: Bio, gemeente Eindhoven

Uit de grafieken (figuur 1) over de feitelijke opkomst in Nederland en Eindhoven blijkt een aantal zaken. Zo is er sprake van een algemene dalende tendens in de opkomst tussen 1970 en 2002, waarna er sprake is van een klein herstel en stabilisatie. Ook blijkt dat de opkomst het hoogste is voor verkiezingen van Tweede Kamer, gevolgd door gemeenteraad en Provinciale Staten. Bij Europese verkiezingen is de opkomst het laagst.

Ten slotte blijkt dat telkens de opkomst in Eindhoven een paar procent lager ligt dan in Nederland. Bij de meest recente gemeenteraadsverkiezingen, die van 2006, was het opkomstpercentage in Eindhoven 47,7%. Het Nederlands gemiddelde kwam toen uit op 59%. Bij de verkiezingen voor de Tweede Kamer waren die percentages respectievelijk 74,4% en 80,1%. Nu zijn

de opkomstcijfers in de grote steden altijd lager en ook bij de twee verkiezingen in 2006 blijven ze allemaal beneden het Nederlands gemiddelde.

Deze ontwikkelingen leiden soms tot voorstellen om de kiesplicht of opkomstplicht maar weer in te voeren, zoals door burgemeester Deetman in 2002 naar aanleiding van de opkomst van LPF of het Britse Instituut voor Openbaar Beleidsonderzoek in mei 2006. Boeiend is dat in België, waar een opkomstplicht bestaat, het debat gevoerd wordt over de afschaffing ervan, mede in het licht van de opkomst van protestpartijen als Vlaams Belang. Deze discussies over stemplicht zijn niet alleen onderdeel van een spel om politieke macht te behouden, maar raken vooral aan de onderliggende discussie over de balans tussen bemoeizorg van de overheid en keuzevrijheid van de burger.

Hier stelt zich ook de vraag naar de legitimiteit van het lokale bestuur. "Where few take part in decisions there is little democracy: the more participation there is in decisions, the more democracy there is" (Verba & Nie, 2004, blz. 2). Al drie achtereenvolgende lokale verkiezingen brengt nog geen 50% van de kiesgerechtigde inwoners van Eindhoven hun stem uit. Het absolute dieptepunt was echter 1990, toen maar 46% van de stemgerechtigden van hun recht gebruik maakten. Ook de opkomst van lokale partijen heeft de betrokkenheid van inwoners, in Eindhoven en ook elders, bij de lokale politiek niet vergroot. Hier doet zich een paradoxale ontwikkeling voor. Door de decentralisatie van overheidstaken (bijvoorbeeld Wet Werk en Bijstand, Wet Maatschappelijke Ondersteuning) wordt het domein waarop lokaal bestuur bevoegd is, steeds groter. De teruglopende opkomstpercentages staan daar haaks op.

Een democratie is alleen dan vitaal en legitiem, als burgers participeren en hun stem laten horen. Laten ze niet van zich horen via verkiezingen of lidmaatschap van politieke partijen, dan lijkt de democratie in zwaar weer te verkeren en dat stemt somber. Er is echter een hypothese die met deze analyse concurreert. Het zou best kunnen zijn dat opkomst bij verkiezingen en lid zijn van een politieke partij 'oude' vormen van politieke participatie zijn en daarom slechte indicatoren. Het kan best zijn dat een "eenzijdige beschrijving van kwantitatieve evoluties in het participatiegedrag van de bevolking" slechts een onvolledig beeld geeft van de reële trends inzake politieke en maatschappelijke participatie. Veeleer lijkt er sprake van een informalisering van de participatie, waarbij deelname aan formele en hiërarchisch georganiseerde participatiekanalen inderdaad daalt, maar waarbij dit verlies gecompenseerd wordt door een toename van informele participatie" (Dekker & Hooghe, 2003, blz. 156).

Moderne burgers gaan misschien minder naar de stembus, maar zijn op andere manieren bij de democratie betrokken, door rechtstreeks contact met een wethouder, door mee te doen aan een protestactie of door de actualiteit te volgen. Over politieke participatie wordt dikwijls somber gedaan, juist omdat burgers hun interesse voor de formele vormen van politieke participatie verliezen. Maar misschien is dat wel een signaal van een zich moderniserende, eerder dan van een dalende politieke participatie. Dan is er dus eerder sprake van een armoede van ons waarnemingsvermogen, dat onvoldoende gericht is op het zien van informele participatie. "Therefore in general the older focus on citizenship activities designed to influence elections, government, and public policy-making process within the nation-state, seems unduly limited today, by excluding too much that is commonly understood as broadly 'political'" (Norris, 2005).

Het Eindhovens gemeentebestuur wil in ieder geval de kloof tussen politiek en burgers dichten en ontwikkelt daartoe instrumenten. Een aantal daarvan sluit aan bij de geschetste modernisering en informalisering van politieke participatie. Zo heeft Eindhoven de mogelijkheid tot het bijwonen van raadsvergaderingen door belangstellenden uitgebreid met 'Gast van de Raad'. Wie zich aanmeldt als 'Gast van de Raad', krijgt vooraf van een aantal raadsleden een korte toelichting en ook is er tussentijds volop gelegenheid om met raadsleden van gedachten te wisselen. De gast is meer dan toeschouwer. In 2005 waren er zo 88 gasten van de raad.

Burgers hebben ook het recht om bij commissievergaderingen in te spreken op onderwerpen die op de agenda staan. Het doel daarvan is het beïnvloeden van de politiek. Dit gebeurde in 2005 38 keer, tegen 81 keer in 2004. In 2004 speelde een grote bezuinigingsoperatie, wat tot extra veel insprekers leidde. Inwoners van Eindhoven kunnen ook zelf onderwerpen aandragen voor de gemeenteraad, het zogenaamde burgerinitiatief. In 2005 werd van deze mogelijkheid geen gebruik gemaakt.

De verschillende pogingen die de afgelopen jaren in Eindhoven zijn gedaan om ook digitaal de interactie burger- bestuur te vergroten, kunnen worden opgevat als pogingen om in te spelen op de nieuwe burger via directe en meer persoonlijke communicatie. Vanaf november 1999 tot medio 2001 waren er op de website tweemaandelijks chatsessies met collegeleden, met thema's als de gemeentelijke herindeling, de komst van de stadsdeelkantoren, integrale wijkvernieuwing, groenbeleidsplan en de voorjaarsnota. Aan deze sessies deden minimaal 4 en maximaal 25 mensen mee. Tijdens de vorige collegeperiode kregen burgemeester en wethouders elk een eigen website, maar er waren maar twee wethouders die daar zelf ook iets mee deden. Op dit moment informeert een van de wethouders de Eindhovenaren via haar website over actuele zaken waar ze mee bezig is. Hoe het huidige college via nieuwe media contactmogelijkheden met burgers verder gaat uitbouwen, is nog niet duidelijk.

Bureau BiO van de gemeente werkt met een digipanel (zie <http://www.eindhoven.nl/web/show/id=357056>, niet te verwarren met www.digipanel.nl). Het digipanel is een panel waarin burgers verzocht wordt hun mening te geven over uiteenlopende onderwerpen via een enquête op internet. De onderwerpen kunnen met van alles te maken hebben; van leefbaarheid in de buurt en onderhoud van de openbare ruimte (hondenpoep), via sport- en cultuurdeelname tot gemeentepolitiek. Dat panel telt nu al meer dan 2000 leden en de respons is hoog. Politieke participatie via de muisklik!

Ook via het instellen van stadsdeelcommissies wilde men de politiek dichter bij de burger brengen: de gemeenteraad naar de stadsdelen. Elk stadsdeel kreeg een stadsdeelwethouder en een stadsdeelcommissie, die contacten zou moeten gaan onderhouden met bewoners, bewonersorganisaties, horeca- en detailhandelorganisaties. Maar uit een onderzoek van BiO in 2005 bleek dat slechts 10% van alle Eindhovenaren bekend was met het fenomeen stadsdeelcommissie. Daarom heeft het nieuwe college besloten het over een andere boeg te gooien. Er wordt nu gewerkt met een raadscommissie stadsdeelgericht werken, waarbij de aandacht voor de verschillende stadsdelen onder de commissieleden wordt verdeeld.

Daarnaast vindt vanuit specifieke doelgroepen participatie plaats, bijvoorbeeld via de Cliëntenraad Werk, Zorg en Inkomen en via de Participatiecommissie Welzijn, Wonen en Zorg. De WMO, waarvoor de voorbereidingen nu in volle gang zijn, gaat bij uitstek uit van participatie en 'horizontale sturing'. Binnen de werking van de WMO zullen, nog meer dan nu het geval is, de inspraakmogelijkheden van de verschillende doelgroepen waarop de wet betrekking heeft, geïnstitutionaliseerd moeten worden.

3. Vrijwilligerswerk

Voor vrijwilligerswerk zijn al veel mooie namen bedacht, zoals het cement van de samenleving, het sociaal kapitaal, sociale participatie. Die laatste benaming brengt ook het verschil met deelname aan arbeid, arbeidsparticipatie, tot uitdrukking. In tegenstelling tot arbeidsparticipatie, geschiedt deelname aan vrijwilligerswerk 'om niet'. Het wordt gedaan ten dienste van anderen, van het bredere maatschappelijk belang, de civil society. Vrijwilligerswerk wordt ook wel gezien als middel om erbij te horen, om te integreren. Voor mensen die om een of andere reden niet (meer) in staat zijn om betaald werk te verrichten, kan het vrijwilligerswerk een middel zijn om tot een nuttige of zinvolle dagbesteding te komen of als opstap fungeren om uiteindelijk toch weer betaald aan het werk te gaan. De mate van sociale cohesie wordt onder meer afgemeten aan de mate waarin mensen bereid zijn om vrijwilligerswerk te doen.

Vrijwilligerswerk staat de laatste jaren hoog op de sociale agenda van veel overheden. Ook de gemeente Eindhoven heeft zich op dit punt niet onbetuigd gelaten. De gemeente geeft geen rechtstreekse individuele ondersteuning aan vrijwilligers. Wel worden actieve vrijwilligers in het zonnetje gezet via de uitreiking van de vrijwilligerspenning. Daarnaast wordt met inzet van extra financiële middelen een actief vrijwilligersbeleid gevoerd. In de afgelopen raadsperiode, 2002-2006, was hiervoor een bedrag gereserveerd van € 600.000, ondermeer bestemd voor cursussen om besturen van vrijwilligersorganisaties beter op hun taken toe te rusten en om mensen die voor sociale activering in aanmerking komen, door te leiden naar het vrijwilligerswerk. Er is veel aandacht voor de ondersteuning van vrijwilligersorganisaties.

Achtergrond van deze grote belangstelling voor het vrijwilligerswerk is de verwachting, de vrees, dat de animo voor actieve en vrijwillige inzet zal gaan verdwijnen. Er zijn veel concurrerende activiteiten die tijd vragen, zowel in arbeid als vrije tijd organiseren we meer in minder tijd (Breedveld & Van den Broek, 2004), mensen worden individualistischer en zouden er daarom steeds minder voor voelen om zich voor enige tijd in te zetten voor 'het nut van het algemeen'. Deze ontwikkelingen leiden, gecombineerd met de toegenomen behoefte aan vrijwilligers, tot een schaarstesituatie. Zowel in kwantitatief opzicht (hoeveelheid vrijwilligers, hoeveelheid beschikbare tijd) als in kwalitatief opzicht (voor specifieke taken) lijkt er de afgelopen jaren een tekort te zijn ontstaan aan vrijwilligers (Devilee, 2005).

Hoe staat het intussen nu feitelijk met het vrijwilligerswerk in Eindhoven? De meest recente gegevens over de deelname aan vrijwilligerswerk in Eindhoven dateren van 2005. In dat jaar is 32,6% van de bevolking in de leeftijd van 15 tot en met 84 jaar actief als vrijwilliger; dat zijn ongeveer 55.000 mensen.

De behoefte aan vrijwilligers is groot en we horen nogal eens dat het steeds lastiger wordt om vrijwilligers te vinden. Uit tabel 1 blijkt dat het aantal vrijwilligers in Eindhoven in ieder geval niet terugloopt. In tegendeel: tussen 2000 en 2004 heeft zich zelfs een stijging voorgedaan van 9%. In diezelfde periode daalt het percentage vrijwilligers in de provincie Brabant met ongeveer 3%, van 39% naar 36% (Bosch & van Daal, 2004).

Maar in dat onderzoek wordt geconstateerd dat de sterkste daling zich voordoet op het platteland van Brabant, terwijl de betrokkenheid in de grote steden stabiel blijft. In Eindhoven heeft de sterkste toename zich voorgedaan bij de twee jongste leeftijdsgroepen, de 15-30 jarigen en bij de 40-50 jarigen. Bij beide groepen is sprake van een stijging van rond de 10%.

In de populariteit van de verschillende domeinen waarop vrijwilligerswerk wordt gedaan, is in de afgelopen tijd niet veel veranderd. In 2005 is bijna een kwart van alle vrijwilligers actief binnen een sportorganisatie. Een ongeveer even grote groep verricht vrijwilligerswerk in het culturele circuit. Eveneens iets minder dan een kwart van de vrijwilligers geeft aan hulp te verlenen aan burens, bejaarden en/of gehandicapten. Een vijfde van de vrijwilligers geeft aan actief te zijn als hulp op school. Tabel 1 geeft een overzicht van alle domeinen waarop vrijwilligers actief zijn in Eindhoven.

Wie zijn dan deze vrijwilligers? Hoe zit het met hun leeftijd en met de etnische achtergrond van vrijwilligers? En met de deelname aan vrijwilligerswerk van mannen en vrouwen?

Tabel 1. Vrijwilligerswerk in 2000, 2004 en 2005 (in % van inwoners van 15 t/m 84) Bron: Bio, gemeente Eindhoven

	2000	2004	2005
Vrijwilliger	24,5	33,5	32,6
Waarvan actief binnen:			
Politiek	2,0	3,6	2,1
beroeps-, vak-, standsorganisatie	6,6	7,4	6,5
godsdienst, levensbeschouwing	13,6	11,7	10,6
zang, muziek, toneel	13,3	14,2	12,2
anders cultureel	7,4	11,3	9,0
sport (niet als beoefenaar)	22,4	23,0	23,3
Hobby	9,8	14,6	14,4
hulp op school	21,4	17,3	19,5
oudercommissie, schoolbestuur	7,6	5,0	5,5
vrouwenvereniging, vrouwenbond	1,8	2,4	2,0
kinderopvang, crèche, peuterspeelzaal	3,3	3,4	5,0
jeugd- en clubhuiswerk	10,8	8,4	8,0
vrouwengroep of vrouwencafé	1,3	3,2	1,1
buren-, bejaarden-, gehandicaptenhulp	24,7	23,5	22,5
overig maatschappelijk werk	5,5	7,7	6,7
overig hulpverlening	6,6	6,5	6,9

Tussen de leeftijdscategorieën bestaan wel degelijk verschillen, zoals blijkt uit tabel 2 <<noot aan redactie: hier tabelverwijzing invoeren>>. Opvallend is dat in de leeftijdscategorie 40-50 jaar, 42% van de mensen aangeeft vrijwilligerswerk te verrichten. In geen enkele andere leeftijdscategorie is dit percentage zo hoog. Ook met betrekking tot de domeinen waar de vrijwilligers actief zijn, zien we tussen de leeftijdscategorieën duidelijke verschillen, zoals onder andere bij de deelname aan politiek. Acht procent van de vrijwilligers jonger dan 20 jaar, geeft aan actief te zijn binnen de politiek. In de gehele gemeente Eindhoven geeft 2,1% van de vrijwilligers aan actief te zijn binnen de politiek. Een vijfde van alle vrijwilligers ouder dan 70 jaar, geeft aan actief te zijn op het gebied van godsdienst/levensovertuiging. Dit percentage is beduidend hoger dan de 9% van de leeftijdsgroep 40-50 jaar die aangeeft op dit gebied actief te zijn. Dat er op het gebied van sport verschillen bestaan tussen de diverse leeftijdscategorieën, zal niemand verbazen. Het percentage vrijwilligers actief binnen de sport neemt af, naarmate de leeftijd toeneemt. Ook niet verwonderlijk is het hogere percentage vrijwilligers actief als hulp op school in de leeftijdscategorie 30-40 jaar en 40-50 jaar; de meeste ouders van schoolgaande kinderen vallen binnen deze leeftijdscategorie. Dit beeld zien we ook, maar minder sterk, terugkomen bij de vrijwilligers die actief zijn op het gebied van kinderopvang.

Een ander opvallend beeld is het percentage vrijwilligers dat actief is op het gebied van bejaarden-, burens- en gehandicaptenhulp. Naarmate de leeftijd toeneemt, neemt ook het percentage vrijwilligers actief binnen dit gebied toe. Dit is omgekeerd aan het beeld dat we zien bij

Tabel 2. Vrijwilligerswerk in Eindhoven, naar leeftijd(in procenten), 2005

Bron: Bio, gemeente Eindhoven

	Leeftijd						
	tot 20	20-30	30-40	40-50	50-60	60-70	70 plus
vrijwilliger	29	29	32	42	32	37	24
Waarvan actief binnen:							
politiek	8	2	2	1	1	2	5
beroeps-, vak-, standsorganisatie	2	7	8	8	6	4	3
godsdienst, levensbeschouwing	2	12	11	9	9	11	21
zang, muziek, toneel	9	15	10	11	12	13	17
anders cultureel	4	13	8	8	10	7	9
sport (niet als beoefenaar)	36	31	22	26	23	17	9
hobby	23	23	13	9	12	14	17
hulp op school	17	9	35	37	9	2	1
oudercommissie, schoolbestuur	6	1	9	11	4	0	1
vrouwenvereniging, vrouwenbond	2	0	2	2	3	1	6
kinderopvang, crèche, peuterspeelzaal	3	2	6	5	8	6	1
jeugd- en clubhuiswerk	20	16	8	5	7	3	4
vrouwengroep of vrouwencafé	2	0	1	1	0	1	2
buren-, bejaarden-, gehandicaptenhulp	15	7	9	22	34	39	46
overig maatschappelijk werk	7	10	6	5	6	7	6
overig hulpverlening	0	5	6	7	9	9	7

jeugdwerk. Hier neemt het percentage vrijwilligers met het stijgen van de leeftijd af. Met betrekking tot het percentage vrijwilligers actief binnen het domein hobby, valt op dat voornamelijk de jongeren (tot 30 jaar) en de ouderen (vanaf 60 jaar) actief zijn. Met betrekking tot de overige domeinen zijn de verschillen minder uitgesproken.

Binnen de gemeente Eindhoven zijn ongeveer evenveel mannen als vrouwen actief als vrijwilliger. Er bestaan wel duidelijke verschillen met betrekking tot de domeinen waar mannen en vrouwen als vrijwilliger actief zijn. Meer mannen dan vrouwen verrichten vrijwilligerswerk op het gebied van sport en hobby. Vrouwen zijn meer actief binnen de hulp op school, kinderopvang, vrouwenbond en hulp aan burens, bejaarden en gehandicapten.

Als we kijken naar etnische achtergrond, dan valt op dat het percentage vrijwilligers bij mensen van niet-westerse afkomst lager ligt dan bij mensen van Nederlandse afkomst. Het percentage vrijwilligers onder allochtonen van westerse afkomst neemt hier een tussenpositie in. Het percentage is lager dan bij autochtonen, maar hoger dan bij mensen van niet-westerse afkomst. In tabel 3 is een overzicht gegeven van het percentage vrijwilligers en de domeinen waarop ze actief zijn, onderverdeeld naar etnische afkomst. Ook met betrekking tot de domeinen waar vrijwilligers actief zijn, zien we verschillen. Opvallend is onder andere het percentage vrijwilligers van niet-westerse afkomst die actief zijn binnen godsdienst en levensovertuiging. Dit percentage ligt

Tabel 3. Vrijwilligerswerk in Eindhoven, naar herkomst (in procenten), 2005

Bron: Bio, gemeente Eindhoven

	westers		
	autochtoon	allochtoon	niet-westers allochtoon
Vrijwilliger	34,1	28,8	22,5
Waarvan actief binnen:			
politiek	1,9	1,9	5,0
beroeps-, vak-, standsorganisatie	6,0	10,4	7,6
godsdienst, levensbeschouwing	10,2	7,5	22,6
Zang, muziek, toneel	12,4	10,9	11,1
anders cultureel	8,0	11,8	21,0
Sport (niet als beoefenaar)	23,6	22,8	19,9
hobby	13,3	23,3	16,4
hulp op school	19,9	13,5	22,9
oudercommissie, schoolbestuur	5,7	3,0	7,4
vrouwenvereniging, vrouwenbond	1,7	0,8	9,1
kinderopvang, crèche, peuterspeelzaal	4,5	5,6	11,1
Jeugd- en clubhuiswerk	8,3	5,9	7,4
vrouwengroep of vrouwencafé	0,7	0	8,9
buren-, bejaarden-, gehandicaptenhulp	23,3	22,2	9,6
overig maatschappelijk werk	6,4	9,3	6,6
overig hulpverlening	6,1	13,0	8,6

aanmerkelijk hoger dan bij Nederlanders en allochtonen van westerse afkomst. Een ander opvallend verschil is het hoge percentage niet-westerse vrijwilligers, werkzaam voor de vrouwenbond of binnen een vrouwencafé. Ten derde valt het lage percentage niet-westerse vrijwilligers op, dat hulp biedt aan burens, gehandicapten en bejaarden. Diezelfde observatie is eerder gemaakt voor Rotterdam (Verplanke, 2006). Wellicht moet een verklaring gezocht worden in andere houdingen inzake het zorgen voor elkaar in familieverband en beroep doen op hulp van onbekenden. Ook tussen autochtone Nederlanders en westerse allochtonen bestaan verschillen met betrekking tot de domeinen waarop vrijwilligers actief zijn. Westerse allochtonen zijn meer dan Nederlanders actief op het terrein van hobby en overige hulpverlening.

Tussen de autochtone Nederlanders en de westerse allochtonen bestaan ook verschillen met betrekking tot de domeinen waarop vrijwilligers actief zijn. Westerse allochtonen zijn meer dan Nederlanders actief op het terrein van hobby en overige hulpverlening.

4. Leefbaarheid

De mobiliteit van de Nederlandse burger is de afgelopen eeuw gigantisch toegenomen, van ongeveer gemiddeld 4 km verplaatsing per dag in 1900 naar gemiddeld bijna 40 km per dag in 2000. Die mobiliteit maakt ons, in combinatie met toegenomen communicatiemedia, onafhankelijker van de wijk waarin we wonen. We brengen er immers steeds minder tijd in door. Toch blijven we onverminderd belang hechten aan de leefbaarheid van die wijk.

Er bestaat spanning tussen die onafhankelijkheid en algemene normatieve verwachtingen ten aanzien van de 'goede burger'. Die goede burger realiseert zich ook dat zij of hij in een buurt woont, zet zich in voor het leefklimaat daar en gedraagt zich niet als een hotelgast die het opmaken van het bed en het verwijderen van de vuile handdoeken aan het servicepersoneel overlaat. Voor dit gedrag wordt ook wel de term burgerparticipatie gebruikt. De gemeente Eindhoven maakt er serieus werk van om haar inwoners ook op dit vlak aan het participeren te krijgen. In het gemeentelijk jaarverslag 2005 wordt een heel hoofdstuk aan dit onderwerp gewijd. We kunnen er onder meer in lezen dat er in dat jaar ruim 400 projecten waren waarin burgerparticipatie een rol speelde. Meepraten kan over allerlei onderwerpen en op allerlei manieren: bijvoorbeeld bij voorstellen tot herziening van een bestemmingsplan, zelfs bij protesten tegen artikel 19 procedures.²

Hoe verhouden al deze mogelijkheden zich tot de realiteit van de participatie? Gedragen de Eindhovenaren zich conform het ideaalbeeld van het stadsbestuur? Voelen ze zich gestimuleerd om zich als goed geïnformeerd, verantwoordelijk en actief burger te gedragen?

Weten Eindhovenaren wat er speelt in hun straat, buurt, het stadsdeel waartoe ze behoren en in de stad? Volgen ze de ontwikkelingen? En blijft die belangstelling door de jaren heen enigszins

1 Artikel 19 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening biedt gemeenten een instrument om, vooruitlopend op een bestemmingsplan (herziening) spoedeisende onderdelen van het plan al uit te voeren. Een artikel-19 procedure verloopt veel sneller en makkelijker dan een bestemmingsplanprocedure, maar beperkt de inspraakmogelijkheden van burgers.

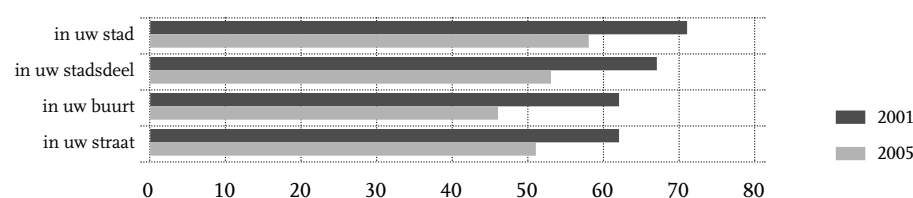
op hetzelfde peil? De gegevens in deze paragraaf zijn afkomstig van een onderzoek dat Bureau BiO in 2005 uitvoerde (Hogervorst & Vriens, 2006).

Figuur 2 maakt duidelijk dat de belangstelling het grootst is voor zaken die spelen in de onmiddellijke leefomgeving, de straat waar men woont. De meerderheid volgt wel wat er in de straat gebeurt, maar de interesse voor stadsdeel en stad is een stuk kleiner. Hoe verder weg, hoe minder men volgt wat er gaande is.

Niet alleen in ruimtelijk opzicht varieert de betrokkenheid, ook in tijd. Alle inspanning ten spijt zijn de Eindhovenaren in de afgelopen jaren juist minder geïnteresseerd geraakt in de zaken die spelen in hun woonomgeving. De sterkste afname zien we op het niveau van het stadsdeel, met 16%. Dit zou erop kunnen duiden dat het stadsdeelniveau in de ogen van de burgers steeds minder relevant wordt.

Figuur 2. % Eindhovenaren (leeftijd 18 t/m 84) dat volgt wat er gebeurt

Bron: Hogervorst & Vriens, 2006

En hoe zit het met het ideaal van de verantwoordelijke burger? Ook hier zien we dat mensen zich meer verantwoordelijk voelen naarmate het meer gaat om de onmiddellijke leefomgeving. Voor de stad voelt 35% zich verantwoordelijk, voor de straat maar liefst 70%.

Tabel 4. % Eindhovenaren (leeftijd 18 t/m 84) dat zich medeverantwoordelijk voelt, op verschillende schaalniveaus

Bron: Hogervorst & Vriens, 2006

	(zeer) veel	(zeer) weinig	totaal
Uw stad	35%	66%	100%
Uw stadsdeel	37%	63%	100%
Uw buurt	60%	40%	100%
Uw straat	70%	29%	100%

Van de Eindhovenaren heeft 18% zich in 2005 actief ingezet voor hun buurt. In 2001 lag dit percentage ongeveer op hetzelfde niveau.

Meepraten over ontwikkelingen in de buurt gebeurde door 14% van de Eindhovenaren. Degenen die hebben meegepraat – ca. 1 op de 7 inwoners - deden dat het vaakst door een informatie- of inspraakavond bij te wonen over een concreet plan voor de buurt of wijk.

De meeste Eindhovenaren, 87%, geven aan dat ze niet hebben meegepraat over ontwikkelingen

Tabel 5. Wijze van meepraten over ontwikkelingen in buurt of wijk*

Bron: Hogervorst & Vriens, 2006

Meegepraat door:

een overleg bij te wonen van buurtbewoners met de gemeente over de leefbaarheid en veiligheid in de buurt of wijk	35%
informatie/inspraakavond bij te wonen over een concreet plan voor de buurt of de wijk	45%
contact op te nemen met de gemeente om aandacht te vragen voor iets dat speelt in de buurt	31%
Anders	23%

*meerdere antwoorden mogelijk, totaal is meer dan 100%

Tabel 6. Redenen dat men niet heeft meegepraat over ontwikkelingen in buurt of wijk*

Bron: Hogervorst & Vriens, 2006

Niet meegepraat want:

N=1558

de mogelijkheid deed zich niet voor	40%
ik had geen interesse	22%
het ontbrak mij aan tijd	28%
ik heb er geen vertrouwen in dat de gemeente iets met de inbreng vanuit bewoners doet	11%
Anders	7%

*meerdere antwoorden mogelijk, totaal is meer dan 100%

in hun wijk of buurt. In 40% van de gevallen komt dit omdat zich hiervoor geen mogelijkheden voordeden, 50% heeft geen tijd of geen interesse. Door 11% wordt aangegeven dat men er geen vertrouwen in heeft dat er iets met hun inbreng gebeurt en dat men om die reden ervan afziet om een stem te laten horen.

Uit dit laatste cijfer blijkt wel dat het vertrouwen in het resultaat van de inspraak niet altijd even groot is. Dat blijkt ook uit de beoordeling van de inspanningen van de gemeente om bewoners bij het beleid te betrekken.

Tabel 7. Beoordeling inspanningen gemeente om bewoners bij beleid te betrekken

Bron: Hogervorst & Vriens, 2006

	Eens	Oneens	Geen mening
Voldoende geïnformeerd	43%	34%	23%
Voldoende mogelijkheden mee te praten	29%	35%	36%
Voldoende serieus genomen	18%	36%	46%

Eindhovenaren hebben dan ook nog wel wat suggesties om inspraak en medezeggenschap van burgers te vergroten. Zo vindt 42% dat bewoners vaker om hun mening moet worden gevraagd en 25% vindt dat de gemeente beloftes beter moet nakomen, bewoners serieus moet nemen en meer bij de besluitvorming moet betrekken.

Bewonersorganisaties geven in een aantal opzichten een positiever beeld van hun mogelijkheden tot participatie dan individuele bewoners. Van hen geeft 87% aan het afgelopen jaar te hebben meegepraat over ontwikkelingen in de stad. Zij zijn positiever over de mogelijkheden om mee te praten en voelen zich vaker serieus genomen, al is hier 30% ook niet echt indrukwekkend.

Opvallend is dat het ook voor bewonersorganisaties in 55% van de gevallen niet duidelijk is wanneer er inspraak mogelijk is en dat voor 59% niet duidelijk is wat de beïnvloedingsruimte is. Betrokkenheid bij planvorming betekent voor een groot deel van de bewonersorganisaties, 55%, dat zij meer inzicht krijgen in en begrip voor de opstelling en de oplossingsrichtingen van de gemeente. Dat is een bekend fenomeen.

Het is erg verleidelijk voor een overheid om communicatie en inspraak voor een belangrijk deel te kanaliseren via de bewonersorganisaties, vanuit de vooronderstelling hier min of meer stabiele organisaties te hebben gevonden waarvan verwacht mag worden dat zij de individuele bewoners kunnen representeren. Dat is echter lang niet altijd het geval. Dat blijkt ondermeer uit het feit dat slechts 27% van de Eindhovenaren zich betrokken voelt bij een bewonersorganisatie. Van een bewonersorganisatie mag niet worden verwacht dat deze de kloof tussen burger en bestuur dicht. Bewonersorganisaties hebben nogal eens de neiging om te evolueren tot 'handlangers' van de gemeente, waardoor zij zich verder verwijderen van de individuele bewoners. Deze semi-professionalisering van een kleine groep burgers die leert de taal te spreken van de beleidsmakers, maakt de kans op een vergroting van de kloof met de burgers alleen maar groter.

5. Observaties en conclusie

Welke rode draden lopen er door deze drie verschillende participatiedossiers, over deelname aan de democratische samenleving, de 'civil society' en de leefbaarheid in de wijk? En welke conclusies zijn er aan te verbinden voor de diverse actoren in de stad die participatie willen bevorderen? Wij zien drie rode draden, die leiden tot de conclusie dat andere participatie nodig is, eerder dan méér participatie.

De mythe van de niet-participerende burger

Een belangrijke vaststelling is dat het betoog over de niet-participerende burger naar het rijk der fabelen kan worden verwezen. De burger doet best veel, ook in Eindhoven. Het is onterecht hem te beschuldigen van afzijdigheid. In deze tekst beschreven we de ontwikkelingen van participatie op het terrein van de politieke democratie, vrijwilligerswerk en leefbaarheid in de wijk. Telkens is er zowel landelijk als voor Eindhoven sprake van een verrassend actieve burger.

Op het vlak van de politieke democratie krijgt dat vorm in alternatieve informele vormen van politieke participatie, en niet langer via partijlidmaatschap en deelname aan verkiezingen. In het internationale debat krijgt het sombere geluid van mensen als Robert Putnam daarom weerwoord van mensen als Pippa Norris en Ronald Ingelhart.

Op het vlak van vrijwilligerswerk zien we in Eindhoven het aantal mensen dat vrijwilligerswerk doet in ieder geval niet afnemen. Mensen zijn misschien minder tijd gaan besteden aan vrijwilligerswerk. Het aanbod verandert, maar ook de vraag. De behoefte aan vrijwilligers als aanvulling en steeds meer ook als vervanging van professionals, is groot. Vermaatschappelijking in

de zorg vraagt veel vrijwillige inzet, bij een gelijkblijvend aanbod. Ook vragen bepaalde vormen van vrijwilligerswerk steeds meer van de vrijwilligers. Kennis van ingewikkelde subsidieverordeningen en onderhandelingsvaardigheden bijvoorbeeld. Niet iedereen kan of wil zich op deze wijze inzetten.

Ook zien we dat mensen ondanks een onafhankelijker relatie tot hun woonwijk, nog steeds bereid zijn om zich in te zetten voor de leefbaarheid in hun buurt. Ze willen dus best optreden als partner van de overheid, al staan ze daar niet om te springen en is er wel enige scepsis, wanneer ze op hun partnerschap worden aangesproken. Desinteresse in verkiezingen is ingewisseld voor interesse in het aanschuiven aan de vergadertafels van politiek en bestuur.

Maar de frustratie blijft

Er mogen dan wel signalen zijn dat de burger voldoende participeert, toch blijven media, beleid en organisaties die werken met vrijwilligers, even sterk signalen afgeven dat het de verkeerde kant uitgaat met participatie. Daarvoor zien we twee mogelijke redenen, te weten ongelijkheid van participatie en egocentrisme van participatie. Beide sluiten elkaar niet uit en kunnen dus tegelijk relevant zijn.

Mogelijke ongelijkheid van participatie kan verstopt zitten in de eerder in deze tekst aangehaalde cijfers uit landelijk en Eindhovens onderzoek. De cijfers zijn immers voornamelijk cijfers op populatieniveau; ze doen op basis van een aantal respondenten uitspraken over de participatie van alle burgers. Eventuele ongelijkheden worden weggemoffeld. Het zou immers kunnen zijn, dat bepaalde delen van de bevolking een hoog niveau van participatie hebben, dat misschien zelfs nog toeneemt (een 'participatie-elite'), terwijl anderen afhaken en weinig of helemaal niet participeren. Deelname aan de arbeidsmarkt kan zo'n ongelijkheid verklaren. Werkenden zijn de afgelopen jaren minder tijd gaan besteden aan vrijwilligerswerk, maar (vervroegd) gepensioneerd juist meer (de Beer, 2005). Parttime werkenden doen meer vrijwilligerswerk dan fulltimers. Werk en participatie van burgers in de zin van participatie om niet concurreren dus met elkaar. Naarmate de claims van de betaalde arbeid sterker worden, zou het wel eens zo kunnen zijn dat de vrijwillige participatie afneemt.

Een ongelijkheid in participatie kan echter ook andere oorzaken hebben dan concurrentie met betaalde arbeid. Het onderzoeksbureau Motivaction introduceerde het begrip levensstijl en kwam tot een clustering van burgers in afzijdige, afhankelijke, afwachende en actieve burgers (WRR, 2005). Lage participatie is dan geen gevolg van andere prioritaire tijdsbestedingen, maar van de opstelling van de burger ten opzichte van de democratie en de samenleving.

Egocentrisme van participatie vormt een tweede mogelijke verklaring voor de blijvende frustratie rondom participatie. Burgers participeren nog wel, maar zouden dat best steeds meer kunnen doen vanuit hun eigen agenda en minder vanuit een collectief belang. Sennett heeft het daarbij over 'the fall of public man' en de privatisering van de publieke sfeer (Sennett, 1978). Kunneman verwijst naar dezelfde processen met het begrip 'het dikke ik', de tijdsgeest waarbij geen rekening houden met anderen een teken van kracht eerder dan moreel verval is (Kunneman, 2005). En van der Lans heeft het tenslotte over 'koning burger' en verweende wel-

vaartskinderen. Hij legt ook het verband met participatie: “Het bizarre is alleen dat het verkleinen van de kloof niet leidt tot een grotere tevredenheid, maar tot een groeiend onbehagen. Al die uitnodigingen, al die oproepen om je zegje te doen hebben het tegenovergestelde effect. Ze leiden tot frustratie, omdat het zich niet of zelden vertaalt in een tastbaar privaat rendement. ... Dat leidt tot de paradox dat naarmate de kloof tussen burgers en het politiek-bestuurlijke domein feitelijk kleiner wordt, de ervaring van de burgers daar precies tegenovergesteld aan is. Hoe kleiner de afstand, hoe ontevredener de burgers.” (Van der Lans, 2006, blz. 16-17)

Niet meer, maar andere participatie

Beide hypothesen ten aanzien van de blijvende frustratie in combinatie met redelijk stabiele participatie, leiden tot de conclusie dat Eindhoven en Nederland de ambities rondom participatie zorgvuldig moeten gaan herverwoorden. Het gaat niet om méér participatie, maar om andere participatie.

Daarbij is het in eerste instantie doelstelling om de nu afzijdige burgers te verleiden tot participatie. Dat vraagt om nieuwe manieren van organiseren. Om een meer pro-actief naar burgers stappen en niet steeds dezelfde ‘participatie-elite’ aanspreken. Voorbeelden daarvan zijn de Rotterdamse wijktafels (ambtenaren, politie, stadstoezicht en woningcorporatie kiezen een locatie uit, bellen aan en nodigen bewoners uit voor een kopje koffie en een gesprek over de wijk) of de dwarsverbanden die Nijmegen opzocht om de inspraak te organiseren rond de heraanleg van plein 1944 (alle bewoners van dat geboortjaar werden uitgenodigd, alle bewoners van panden met huisnummer 44, ...).

In tweede instantie zal participatie gericht moeten worden op een duurzamer evenwicht tussen eigenbelang en ‘het algemeen belang’. Er is niets mis mee dat particuliere belangen aanleiding zijn tot participatie (de moeder die voorleesouder is in de school van de kinderen, de vader die sportcoach is bij de voetbalclub van de zoon, de burger die zich druk maakt om zwerfvuil in zijn straat). Maar het draait bij participatie om het verzoenen van private belangen met het publieke belang. Dat betekent dat overheid of woningcorporatie of andere actoren uit de stedelijke samenleving niet alleen kaders bieden voor participatie, maar daarin ook dat publieke belang bewaken en deelnemers verleiden tot het verder kijken dan hun eigen noden en wensen. Dat kan bijvoorbeeld als woningcorporaties of gemeente uitdrukkelijk vragen om co-productie (wij zorgen voor grondige schoonmaak van de wijk als bewoners meedoen met ophalen zwerfvuil) of door een stem van een participerende burger in het debat of besluitvorming zwaarder te laten doorwegen, als er ook eigen bijdrage bijzit (u bent bezorgd om de verkeersveiligheid in de omgeving van de basisschool van uw kinderen, maar dat klinkt toch hol als u zelf altijd uw kinderen met de auto naar school brengt en dubbel parkeert). Het inzetten van buurtbudgetten is een van de instrumenten om burgers te verleiden zich niet alleen te gedragen als passief toeschouwer, maar zich ook daadwerkelijk de eigen leefomgeving ter harte te nemen.

Het paradoxale is dat deze zoektocht naar andere participatie niet alleen bescheidenheid vraagt van de overheid (of andere tot participatie uitnodigende actor, zoals woningcorporatie of school) over het eigen kunnen, maar ook het tegenovergestelde: een zekere vorm van betweterigheid

door het collectieve boven het individuele te plaatsen. De overheid blijft immers participatie ondergeschikt maken aan het publieke belang. Uitnodigingen tot deelname werden in het verleden al te vaak verpakt alsof de burger er zijn voordeel mee kon doen. Alsof participatie op zich voldoende voorwaarde is voor burgers om hun eigen belangen verwezenlijkt te krijgen. Het doel van participatie moet weer worden wat het in de kern is: het afstemmen van private en publieke belangen, het meedoen ook in die situaties dat de publieke belangen de eigen private belangen inperken. Daar ligt de kern van een democratische samenleving. En daar moeten participatieprocessen op worden georganiseerd.

6. Referenties

- Beer P. de (2005) Een tweedeling in de maatschappelijke participatie? In: Dekker P. (red), Maatschappelijke tegenstellingen en de civil society, Stichting Synthesis, Driebergen, pp. 69-83.
- Bosch A. en P. van Daal (2004) Met elkaar. Sociale participatie in Noord-Brabant, PON, Tilburg.
- Breedveld K. en A. van den broek (2004) De veeleisende samenleving, Sociaal en cultureel planbureau, Den Haag.
- Dekker P. en M. Hooghe (2003) ‘De burger-nachtwaker. Naar een informalisering van de politieke participatie van de Nederlandse en Vlaamse bevolking’. In: Sociologische Gids, 50(2), pp. 156-181.
- Devilee J. (2005) Vrijwilligersorganisaties onderzocht, over het tekort aan vrijwilligers en de wijze van werving en ondersteuning, Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.
- Hogervorst C. en J. Vriens (2006) Stadsdeelgericht werken. Bekendheid, waardering en participatie. Bio-rapport 1046, BiO, Gemeente Eindhoven, Eindhoven.
- Kunneman H. (2005) Voorbij het dikke-ik: Bouwstenen voor een kritisch humanisme, Humanistics University Press, Amsterdam.
- Lans J. van der (2006) Koning burger, Nederland als zelfbedieningszaak, Uitgeverij Augustus, Amsterdam.
- Norris P. (2005) Political activism: New challenges, new opportunities. In: Boix C. en S. Stokes (red), Oxford handbook of comparative politics, Oxford University Press, Oxford.
- Sennett R. (1978) The fall of public man. On the social psychology of capitalism, Vintage books, New York.
- Swaan A. de (1988) Zorg en de staat: Welzijn, onderwijs en gezondheidszorg in Europa en de Verenigde Staten in de nieuwe tijd, Uitgeverij Bert Bakker, Amsterdam.
- Tops P. en S. Zouridis (1996) Relatie overheid - burger. In: Lemstra et al. (red), Handboek overheidsmanagement, Samsom HD Tjeenk Willink, Alphen aan den Rijn, pp. 261-288.
- Verba S. en N. Nie (2004) Participation in America: Political democracy and social equality, University of Chicago press, Chicago.
- Verplanke L. (2006) Dorpsleven in Rotterdam, over culturele concentratie in wijk en buurt. In: Brink G. van den (red), Culturele contrasten, het verhaal van de migranten in Rotterdam, Uitgeverij Bert Bakker, Amsterdam, pp. 383.
- WRR (2005) Vertrouwen in de buurt, Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, Amsterdam University Press, Amsterdam.

Bijlage 1. Opkomst verkiezingen

	Eindhoven				Nederland			
	Europees Parlement	Tweede Kamer	Provinciale Staten	Gemeenteraad	Europees Parlement	Tweede Kamer	Provinciale Staten	Gemeenteraad
1970			62,6	57,6			68,9	67,2
1971		74,1				79,1		
1972		80,2				83,5		
1974			69,0	58,8			75,1	69,1
1977		82,7				88,0		
1978			71,1	60,3			79,6	73,7
1979	49,7				58,1			
1981		83,3				87,0		
1982		74,2	60,6	54,3		81,0	68,4	68,3
1984	43,9				50,9			
1986		80,6		60,7		85,8		73,2
1987			54,9				66,3	
1989	38,4	73,4			47,5	80,3		
1990				46,0				62,3
1991			41,5				52,3	
1994	31,5	75,1		55,6	35,7	78,7		65,3
1995			35,9				50,2	
1998		67,5		47,9		73,3		58,9
1999	27,1		38,6		30,0		45,5	
2002		74,8		48,6		79,1		57,7
2003		74,5	38,6			80,0	47,6	
2004	35,4				39,3			
2006		74,4		47,7		80,1		58,6

Jos Smeets & Rob Soeterboek

Hoofdstuk 9 - De inclusieve stad

Beschouwing over sociale uitsluiting en segregatie

1. Inleiding

Armoede lijkt terug van weggeweest. Of misschien is zij wel nooit weggeweest. Het fenomeen voedselbanken heeft het armoedeprobleem weer onverbloemd onder de aandacht gebracht. Cijfers uit Eindhoven maken duidelijk dat er voor steeds meer huishoudens sprake is van materiële en/of financiële nood. Maakten aanvankelijk nog maar 20 mensen wekelijks gebruik van de voedselbank, momenteel gaan er ongeveer 150 voedselpakketten per week over de toonbank en op korte termijn wordt een toename verwacht die de 300 overschrijdt. Ook andere ontwikkelingen lijken een toenemende armoede in Eindhoven te indiceren. Zo kreeg Stichting Leergeld met een stijging van het aantal aanvragen te maken. Zij ontving in 2005 maar liefst 450 aanvragen. Dat is ongeveer vergelijkbaar met het voorgaande jaar, maar een verdubbeling van het jaar 2002. Uit het jaarrapport van het Steunpunt Materiële Hulpvragen van het Dekenaat Eindhoven blijkt bovendien dat er in 2005 822 keer een beroep werd gedaan op het steunpunt, terwijl dat in 2000 nog maar 408 keer het geval was.

Het in maart 2006 gekozen gemeentebestuur plaatst armoedebestrijding dan ook hoog op de politieke agenda. 'In ons Eindhoven valt niemand buiten de boot', valt in het coalitieakkoord 2006-2010 van CDA, PvdA en SP te lezen. De gemeente streeft naar een ongedeelde stad, zonder sociale uitsluiting.

Begrippen als 'armoedebestrijding', 'voorkomen van sociale uitsluiting' en 'het tegengaan van een ongedeelde stad' zijn vaste onderdelen geworden van het politieke vocabulaire van deze tijd. Toch roepen de begrippen vaak meer vragen op dan ze beantwoorden. In ieder geval zetten ze ons op het verkeerde been bij het zoeken naar oplossingen. Kan armoede bestreden worden met het subsidiëren van voedselbanken? Is een geringere materiële nood voldoende om sociale uitsluiting te voorkomen? Kunnen ruimtelijke maatregelen een ongedeelde stad bestrijden?

In dit essay zullen we op zoek gaan naar de kenmerken van armoede en sociale uitsluiting, de processen die op de achtergrond spelen en de mogelijke oplossingsrichtingen.

Allereerst gaan we in op het begrip sociale uitsluiting en de relatie met armoede. Vervolgens kijken we naar de ruimtelijke aspecten van het fenomeen. Armoede lijkt zich vooral te concentreren in het stedelijk gebied en binnen de steden doen zich concentratieverschijnselen voor. Vindt de maatschappelijke ongelijkheid alleen haar neerslag in deze ruimtelijke patronen of heeft de ruimtelijke structuur zelf zijn weerslag op het bevorderen of bestrijden van armoede?

Tot slot zal ingegaan worden op de bestrijding van armoede en sociale uitsluiting. Met welke